

Geliş Tarihi: 12 Ağustos 2024
Kabul Tarihi: 11 Aralık 2024

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal of Modern Turkish History Studies
XXIV/49 (2024 Güz/Autumn), ss. 775-806

DOI: 10.18244/ctad.1531973

Araştırma Makalesi / Research Article

ANTALYA MINTIKASI MAARİF EMİNLİĞİ VE MAARİF EMİNLERİ (1926-1931)*

Muhammet GÜÇLÜ**

Öz

Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği, Maarif Eminleri Talimatnamesi gereği 1926-1931 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Çalışmada Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği ile Antalya'da görev yapan maarif eminlerinin kısa hayat hikayeleri ve emniyet dönemlerinde yaptıkları faaliyetler üzerinde durulmuştur. Ülke genelinde önce altıncı sonra dokuzuncu sırada yer alan Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği'nde muallim, gazeteci, Edirne Maarif Müdürü İsmail Habib Bey (Sevük) ile Ankara eski Maarif Müdürü ve Bakanlık Birinci Sınıf Umum Müfettişi Ali Rıza Bey (Esen) görev yapmıştır. İsmail Habib Bey'in görev süresi bir yıl kadar sürmüştür. Bu sırada eğitim-öğretim işlerinin yanında mıntıkada bulunan Burdur ve Isparta vilayetlerinde inceleme yaptığı görülmektedir. Görevine tam ısınamadan 14 Haziran 1927 tarihinde Rağıp Nureddin'in yerine Adana Maarif Eminliği'ne atanmıştır. Maarif Eminliği kaldırılana kadar 1927-1931 yılları arasında Adana Maarif Emniyeti olarak görev yapmıştır. Ali Rıza Bey'in Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği döneminde eğitim işlerinin yanında Antalya surlarının Belediye tarafından yıkılması ile mıntıkada bulunan eski eserlerin tespiti ve korunması hakkında çalışmalar yapılmıştır. 1930 yılı Ekim ayında yapılan olaylı Antalya Belediye seçimleri üzerine Antalya'ya bir günlük inceleme ziyaretinde bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 11 Şubat 1931 tarihinde Taşucu'ndan Başvekil İsmet Paşa'ya çektiği telgrafında Antalya Maarif Emniyeti Ali Rıza Bey'in siyasi işlere bulaştığını ve görevden alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda Ali Rıza Bey 1927-1931 yılları arasında Antalya Maarif Emniyeti olarak görev yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Maarif Eminliği, Mustafa Necati Bey, Antalya Maarif Eminliği, Eğitim, Cumhuriyet Dönemi.*

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
(e-posta: mguclu@akdeniz.edu.tr), (Orcid: 0000-0001-5590-8743).

MAARİF EMİNLİĞİ OF ANTALYA REGION AND MAARİF EMİNLERİ (1926-1931)

Abstract

Antalya Maarif Eminliği (Educational Administration of Antalya) was engaged between 1926 and 1931 by force of Regulations of *Maarif Eminleri*. In this study, *Antalya Maarif Eminliği* and the life stories of *Maarif Eminleri* (Administrator of Education) working in Antalya and how they carried out the activities during their period of responsibility are emphasized. Edirne Education Director İsmail Habib Bey (Sevük) was a teacher, journalist, and Ankara former Education Director and First-Class General Inspector of the Ministry Ali Rıza Bey (Esen) worked in the *Maarif Eminliği* of Antalya Region, ranked first in the sixth and then in the ninth place throughout the country. İsmail Habib Bey worked for about a year. Meanwhile, in addition to his education and training activities he has made some investigations in the provinces of Burdur and Isparta, which are in the same district. Before he got used to his duty, he was appointed to *Maarif Eminliği* of Antalya to replace Ragıp Nureddin on 14 June 1927. Until the *Maarif Eminlik*s were abolished, he served as Adana *Maarif Emni* between 1927 and 1931. During Ali Rıza Bey's duty, besides his educational works, studies were carried out on the demolition of the Antalya walls by the municipality, identification, and preservation of ancient monuments in the district. Gazi Mustafa Kemal Pasha, who paid a one-day inspection visit to Antalya following the eventful Antalya Municipal elections held in October 1930, sent a telegram from Taşucu to Prime Minister İsmet Pasha on 11 February 1931 and stated that Ali Rıza Bey, *Maarif Emni* of Antalya, was involved in political affairs and should be dismissed. Ali Rıza Bey served as Antalya *Maarif Emni* between 1927-1931.

Keywords: *Maarif Eminliği, Mustafa Necati Bey, Antalya Maarif Eminliği, Education, Republican Period.*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Mahmut ile çağdaş eğitim kurumları faaliyete geçirilmeye başlanmıştır. II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerinde ise eğitim alanında daha çok düzenlemelerin yapıldığı idadi, sultani ve sanat okullarının yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Milli Mücadele döneminde başlanan eğitim alanındaki çalışmalara Cumhuriyet devrinde devam edilmiştir. Sözü edilen çalışmalar sırasında Mustafa Necati Bey gibi bazı bakanların adının öne çıktığı görülmektedir. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey döneminde eğitim alanında yeni yaklaşımlar sergilendi ve buna bağlı olarak bazı hukuki düzenlemeler yapıldı. Mustafa Necati Bey hukukçu kimliği ile eğitim alanında hukuki düzenlemeler yapmasıyla öne çıkan bir bakan oldu. Bu nedenle 22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatı Kanunu'nun 20. maddesi gereği hazırlanan Maarif Eminleri Talimatnamesi, Maarif Vekaleti'nin 29 Ağustos 1926 tarihli teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 29 Ağustos 1926 tarihli ictimaında tasvib ve kabul edilmiştir. Kararda Reisicumhur Mustafa Kemal, Başvekil İsmet, Maarif Vekili Mustafa Necati ve imzada bulunmayan Müdafaa-i Milliye Vekili hariç diğer vekillerin imzası bulunmaktadır. Karar 15 Kanunuevvel/Aralık 1926 tarihli Resmi Ceride'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Ek-I).

Talimatnameye göre Türkiye maarif teşkilatı bakımından müteaddid vilayetlerden oluşan mıntıkalara ayrılmıştır. Mıntika merkezinde bulunacak Maarif Emni, Maarif Vekili ve maarif işlerinin mıntıkada en yüksek mercidir. Maarif Eminlerinin eğitime ilişkin görevlerinin yanında "*Asar-ı atika ve nefisenin hüsn-ü muhafazası için tedbirler almak, mıntika dahilindeki vilayetlere ait harsi, coğrafi, sıhhi, iktisadi malumatı cem' etmek, mıntika dahilindeki vilayetlerin umumi ve maarif haritalarıyla nüfusunu, mekteplere müdavim ve tahsil çağındaki çocuklara ait istatistikleri tanzim etdirmek*" gibi görevleri bulunmaktadır. Maarif Eminleri Darülfünun'dan gayri yüksek mektepleri doğrudan doğruya ve diğer vekaletlere mensup mektepleri vekaletten alacakları emir üzerine teftiş edebileceklerdir. Talimatnamenin 17. maddesine göre Maarif Emni mıntıkasında Maarif Vekili'nin bütün maarif işlerinde mümessili konumundadır.¹ Yine talimatnamenin 37. maddesine göre her mıntika merkezinde Maarif Emni'nin riyaseti altında bir Maarif Meclisi oluşacaktır. Maarif Eminliği Talimatnamesi ilk yayınladığında 46 maddeden oluşmaktadır.²

Talimatname Maarif Eminlerinin 1927 yılı toplantısında yeniden düzenlenmiş ve bazı ilavelerle 47 madde olarak kaleme alınmıştır. Sonraki yıllarda başka düzenlemeler de yapıldığı bilinmektedir. Mustafa Necati Bey

1 Resmi Ceride, S. 533, 15 Kanunuevvel 1926, 2235-2238.

2 Resmi Ceride, S. 534, 16 Kanunuevvel 1926, 2240-2241.

üzerine yapılan bir çalışmada Maarif Vekaleti'nin Maarif Eminliklerini ülke çapında 13 mıntıkada kurması ile taşra teşkilatını denetim altına almayı ve etkili bir idare kurmayı amaçladığı ileri sürülmektedir.³ Bu çalışmanın dışında Mustafa Necati Bey, Maarif Eminliği'nin kurulması, Dünya'daki örnekleri ile karşılaştırılması, Türk eğitim sistemi içindeki yeri ve önemi hakkında çalışmalar da yapılmıştır.⁴ Maarif Eminliği mıntıklarından Adana⁵ ve Trabzon⁶ mıntıkası üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. Çalışmamızda tekrara düşmemek adına burada Maarif Eminliği'nin kuruluş sürecini ve amacını uzun uzun anlatmayacağız, çünkü bu bilgiler Ayşegül Şentürk, Muzaffer Deniz gibi akademisyenlerin çalışmalarında bulunmaktadır. Çalışmamızda Maarif Eminliği bütünü içinde yer alan Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği ile burada görev yapan Maarif Eminleri üzerinde duracağız.

1. Antalya Maarif Eminliği'nin Kurulması ve Faaliyetleri

İcra Vekilleri Heyeti'nin 29 Ağustos 1926 tarihinde kabul ettiği ve 15 Aralık 1926 tarihinde Resmi Ceride'de yayınlanan Maarif Eminleri Talimatnamesi'nin ekinde yer alan Eminlik Mıntıkları başlığı altında Ankara, İstanbul, İzmir, Trakya, Konya, Antalya, Adana, Sivas, Trabzon, Erzurum, Elaziz, Van, Gaziyıntab adlarında 13 mıntika kurulduğu (Ek-II) görülmektedir. Altıncı sırada yer alan Antalya mıntıkası ise Antalya, Isparta, Burdur vilayetlerini kapsamaktadır.⁷ Sonraki yıllarda mıntıklar ve sırasıyla ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin Antalya Mıntıkası talimatname ilk yayınlandığında altıncı sırada iken Maarif Eminlerinin 1927 toplantısında yapılan düzenlemeye göre dokuzuncu sırada olduğu görülmektedir.⁸ Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği'nde İsmail Habib (Sevük) ile Ali Rıza Bey (Esen) görev yapmıştır. 1926-1931 yılları arasında uygulanan Maarif Eminliği sisteminde Antalya mıntıkasında toplam iki maarif emini olduğu görülmektedir.⁹

3 Mustafa Eski, *Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1999), 123.

4 Ayşegül Şentürk, "Mustafa Necati Bey'in Bir Eğitim Projesi: Maarif Eminliği", *Belgi* 6 (Yaz 2013/II): 743-754; Muzaffer Deniz, "Türk Milli Eğitiminde Bir Yerinden Yönetim Örneği: Maarif Eminlikleri", *Asos Journal* 22 (2016): 109-117; Sefer Ada, Z. Nurdan Baysal, Senem Seda Şahenk Erkan, "Comparaison Entre les Aplications du Ministere Provincial de la Turquie et les Academies de France", *Turkish Studies* 9, 11 (2014): 17-30.

5 Sadık Can, "Cumhuriyet Döneminde Adana'da Eğitim (1923-1950)" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, 2006), 55-74.

6 M. Serhan Yücel, "Trabzon Maarif Eminliği Vilayetlerinde İlköğretim (1926)", *Karadeniz Araştırmaları*, XX, 80 (2023): 1004-1027.

7 *Resmi Ceride*, S. 534, 16 Kanunuevvel 1926, 2241.

8 Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, *Maarif Eminleri 1927 Senesi İctimai Mukarreratı*, (b.y.y: Maarif Vekaleti Yayını, b.t.y.), 40.

9 Muzaffer Deniz, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim (1923-1950)" (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004), 35-36.

15 Aralık 1926 tarihinde Maarif Eminleri Talimatnamesi Resmi Ceride’de yayınlanmadan önce Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği görevine İsmail Habib Bey atanmıştır. Bu konu hakkında Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Başvekâlet Celilesine yazdığı yazıda “*Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği’ne Edirne Maarif Müdürü İsmail Habib ve Edirne Mıntıkası Maarif Eminliği’ne İstanbul Maarif Müdürü ve Maarif Emin Vekil Nail Reşid Bey’lerin tayinine dair iki kıta kararname merbuten takdim kılındı*” demektedir. Bunun üzerine Türkiye Reiscumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa, Başvekil İsmet Paşa ve Maarif vekili Mustafa Necati Bey imzalı ve 15 Eylül 1926 tarihli kararnamenin birinci maddesinde “*Ahiren kanun-u mahsus mucibince teşkil olunan Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği’ne Edirne Maarif Müdürü İsmail Habib Bey yetmiş beş lira maaşla tayin edilmiştir*” (Ek-III) denilmektedir.¹⁰ Atama kararnamesinden sonra hemen Antalya’ya gelerek görevine başlayan İsmail Habib Bey ile Antalya gazetesi bir röportaj yapmıştır. Söz konusu mülakat “*Maarif Eminimizle Mülakat*” başlığı ile gazetenin 23 Aralık ve 26 Aralık 1926 tarihli nüshalarında yayınlanmıştır. Yaptığımız bütün araştırmalara ve konuyla ilgililerle yaptığımız temaslara rağmen gazetenin nüshalarına ulaşamamıştır. Bu mülakatı söz konusu nüshaları gören bir kaynaktan aktarıyoruz. Antalya gazetesinin 23 Aralık 1926 tarih ve 1355 nolu nüshasında “*Maarif Eminimizle Mülakat*” başlıklı yazı olarak yayınlanmıştır. Burada Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği’ne bağlı olan Burdur konu edilmektedir.

Gazetenin “*Gezdiğiniz yerlerde mektepleri ve maarif hayatını nasıl buldunuz?*” sorusundan İsmail Habib Bey’in Maarif Eminliği mıntikasını oluşturan Burdur ve Isparta’yı görev yeri Antalya’ya gelirken incelediği veya görevine başlamasını müteakip hemen kendisine bağlı vilayetlere incelemek için gittiği anlaşılmaktadır. İsmail Habib Bey, Burdur’u “*doğan şehir*” olarak niteler, yangın ve zelzelelerden arta kalmış beldenin sokaklarının çapraşık, evlerinin çoğunun kerpiç ve teneke, halkı çalışkan, güzel bir planı olduğunu, fakat yeni yapılan evlerin alt katlarının kargir, üst katlarının ahşap olmasını bir türlü anlayamadığını belirtir. Burdur’un ekonomik hayatına ilişkin Fahrettin Ağa ismindeki Belediye Reisi’nin 25000 lira sarf ederek bir tuğla ve kiremit fabrikası kurduğunu, ama usta olmadığı için fabrikanın üç yıldan beri işlemediğini ilave eder. Antalya gazetesinin 26 Aralık 1926 tarih ve 1357 nolu nüshasında yer alan “*Maarif Eminimizle İkinci Mülakat*” başlıklı röportajda ise Antalya Maarif Eminliği mıntıkasında yer alan Isparta’nın konu edildiği görülmektedir. İsmail Habib Bey, Isparta’da halıcılığa dair “*Isparta halıcılık beldesi, tabii bütün halılarımız burada dokunuyor*”, ben halıcılığı eskiden bakırcılık gibi yekpare bir sanat (zanaat) sanırdım, burada yüncülük, ipekçilik, tezgâhçılık, resimcilik, modelcilik, boyacılık gibi birçok sanatların el ele

10 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.11.1.0./27.33.17., 3, 5.

vermesinden sonra halıların imal edildiğini gördüm demektedir. Halıcılığın belde kadınının en önemli uğraş alanı olduğunu, Anadolu’da olduğu gibi burada kahvelerin dolu olmadığını, Isparta’da hem kadının hem de erkeğin çalıştığını belirtir.¹¹

Antalya gazetesinde yer alan “*Maarif Eminleri İctimai*” başlıklı haberde Maarif Eminleri toplantısının Haziran ayının ikisinde (1927) Ankara’da vuku’ bulacağı bildirilmektedir.¹² Bu toplantıya doğal olarak Antalya Maarif Emmini İsmail Habib Bey de katılacaktır. Ankara’da yapılan Maarif Eminleri toplantısını müteakiben Antalya’nın da içinde bulunduğu bazı maarif eminlerinin görev yerinin değiştiğini görüyoruz. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Başvekalet Celilesine yazdığı yazıda “*Antalya Mıntıkası Maarif Emmini İsmail Habib Bey’in Adana Maarif Eminliği’ne ve mumaileyhden münhal kalan vazifeye de Birinci Sınıf Müfettiş-i Umumilerinden Ali Rıza Bey’in naklen tayinlerine dair iki kıtadan ibaret olan kararname leffen takdim kılınmıştır*” demektedir. Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Başvekil İsmet Paşa ve Maarif Vekili Mustafa Necati Bey imzalı ve 14. 6. 1927 tarihli kararnamenin birinci maddesinde “*Adana Mıntıkası Maarif Emmini Ragıb Nureddin Bey’in İlk Tedrisad Müdür-ü Umumiliği’ne naklen tayini hasebiyle mumaileyhden münhal kalan mezkur vazifeye Antalya Maarif Emmini İsmail Habib Bey’in ve mumaileyhden inhilal eden vazifeye de Vekalet Birinci Sınıf Müfettiş-i Umumilerden Ali Rıza Bey’in naklen tayinleri tensib kılınmıştır*” (Ek-IV) denilmektedir.¹³

Cumhuriyet gazetesi Maarif Eminleri toplantısı münasebetiyle 1927 yılının Haziran ayında Ankara’ya gelen Antalya Mıntıkası Maarif Emmini ile “*İsmail Habib Bey’le Antalya Hakkında Bir Mülakat*” adlı bir röportaj yapmıştır. Bu toplantıdan sonra Adana Maarif Eminliği’ne atanan İsmail Habib Bey’in yerine Ali Rıza Bey atanmıştır. İsmail Habib Bey sözlerine Antalya’nın coğrafi konumundan bahsederek başlamıştır. Körfezin batı tarafında bulunan Antalya, Tanrı tarafından güzel olarak yaratılmış, oraya bütün lütufları bahş eylemiştir. İklimi kışın göbeğinde ılık, ziyalı bir bahar havası gibidir. Lakin yazın iki ay cehennem sıcakları hüküm sürer. Antalya’da toprak çok verimli olup diktiğin portakaldan iki sene sonra mahsul alabiliyorsun diyor. Düden adlı çayın suyu Sakarya ve Meriç’ten daha çoktur. Bu çaydan her biri bir değirmen çevirecek suya sahip on iki kol ayrılıyor. Düden çayının bu kollarına Antalya’da genelde “*Yedi Arıklar*” denildiğini burada ifade edelim. Kolların denize döküldüğü yerlerde oluşan şelalelerden Frenk mühendisleri elektrik üretilebileceğini, bununla yüzlerce fabrikanın yanında Konya’ya kadar tren işletilebileceğini belirtirler. Cumhuriyet gafil mazinin elinden vatan

11 Zeki Gezer, “İsmail Habib Sevük’ün Hayatı ve Eserleri” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2001), 318-319.

12 *Antalya*, 26 Mayıs 1927, 2.

13 BCA, 30.11.1.0./32.12.13., 3, 8.

namına geniş bir harabe aldı. Antalya ve havalisi de bu harabenin en metruk kısımlarındandır. Belde denizin kıyısında kurulduğu halde denize küskün bir hali vardır. Çünkü evlerin ancak onda biri deniz görüyor. Kale surları sizi denizden ve Dünya'dan tecrit ediyor. Güneş görmeyen sokakları dolambaçlı durumdadır. Ama burada hiç gürültü yoktur.

İsmail Habib Bey, Sur içinin “*sokaklarında dolaşırken kendimi hava değil tarih teneffüs ediyor sandım*” demektedir. Antalya’da ecnebi mektepleri ve ecnebi müesseseleri var mıdır sorusuna ise Akdeniz’in maviliğini çizmeleyen heyula aziz vatanımızın bu parçasına bakarak salyasını akıtmaktadır. Bütün Dünya bilsin ki Türkiye’nin nazarında “*Antalya diye bir şehir yoktur, Antalya bütün bir vatanıdır*” dedikten sonra “*Antalya’nın denizi çok derindir, oraya yuvarlanan bir daha çıkamaz!*” demiştir. Antalya’da milli şuurun her gün geliştiğini, ecnebi erkek mektebinde hiç talebe bulunmadığını, kız mektebinde ise bir İtalyan, bir Yahudi olmak üzere iki talebe bulunduğunu, hiçbir Antalyalının bu mekteplere çocuk göndermediğini, Türk Ocağı’nın ecnebi (İtalyan) hastanesinin yakınında bir muayenehane açtığını, doktor ve eczacıların fahri olarak görev yaptıklarını, halkın ise derhal buraya müracaata başladığını belirtir. İsmail Habib Bey Antalya’daki gelişmeler hakkında 300 bin liraya mal olan İskele’de beş katlı beton bina, son sistem olup elektrikli un fabrikası, onun üstünde güzel havuzları ve beton çizgileriyle Tophane Parkı, körfezin öteki cephesinde azimkâr bir Türk genci tarafından inşa edilen buz ve susam yağı fabrikası yapıldığını, şehri aydınlatmak için elektrik şirketinin faaliyete geçtiğini, beş altı ay sonra Düden’in suyunun Antalya’dan gecenin karanlığını kaldıracığını ilave eder. Antalya’nın asıl derdi kendini vatanın içlerine bağlayabilmektir. Ülke orayı çelik kollarıyla kucakladığı zaman Antalya yalnız gelişmeyecek bambaşka bir kıta olacaktır demiştir. Antalya Selçuklular zamanında vatanın en önemli iskelesi idi. Şimdi İstanbul ve İzmir’in müştereken yaptığı vazifeyi tek başına yapıyordu. Hindistan’ı batıya bağlayan en kısa yol oradan geçerd. İstanbul ve İzmir’den sonra Antalya’nın ehemmiyetini koruduğunu, Anadolu’nun çok geniş bir kısmının Antalya’nın iktisadi hinterlandı olduğunu ilave etti. Ama Konya, Afyon ve Aydın hatları başka yerleri ayıltırken Antalya’yı bayılttığını belirtti. Antalya’ya şimdi hafta bir gün Seyr-i Sefai’nin küçük vapurları uğradığı zaman nefes alabildiğini vurguluyor.

Son olarak İsmail Habib Bey’e Maarif Eminleri toplantısından gazetelere hemen hemen hiç bilgi yansımadığını, maarif hayatımız açısından önemli olan bu toplantı hakkında malumat sorulmuştur. İsmail Habib Bey, Maarif Eminleri toplantısına katılanları tek tek sıraladıktan sonra toplantının yedi gün sürdüğünü, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in tasarrufu ile gazetelere bilgi yansımadığını, bütün kararların kitap halinde basılmak üzere matbaaya verildiğini, yakında çıkınca herkesin kararları öğreneceğini, kararların özet olarak verilmesine bile ne vaktin ne de gazete sütunlarının yeteceğini belirttikten sonra maarife ayrılan bütçenin hiç artmadığını, “vatan

müdafaası ve şimendüfer ihtiyacını birinci safhada olduğunu, zayıf bir vatanda kuvvetli bir maarif yerine evvela kuvvetli bir vatan lazım” olduğunu, bu şartlarda Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in maarifi geliştirmek için çabalamaya devam ettiğini belirtir.¹⁴ İsmail Habib Bey’in belirttiği gibi 1927 yılı Maarif Eminleri toplantısı kararları aynı yıl içinde Maarif Vekaleti tarafından basılmıştır. Antalya Mıntıkası Maarif Emmini İsmail Habib Bey’in iştirak ettiği toplantıyı karar tutanakları üzerinden biraz irdeleyelim.

1927 Maarif Eminleri Talimatnamesi gereği mutat Maarif Eminleri toplantısı 2 Haziran 1927 tarihinde Ankara’da Maarif Vekili (Mustafa) Necati Bey’in başkanlığında ilk toplantısını yapmıştır. Maarif Eminleri toplantısı 8 Haziran 1927 tarihinde son bulmuştur. Yapılan Sekiz toplantının kararları yayınlanmıştır. Maarif Eminleri toplantısına Bakanlık yetkilileri ile Mıntıka Maarif Eminleri katılmıştır. Antalya Mıntıkası Maarif Emmini olarak İsmail Habib Bey (Sevük) iştirak etmiştir. Maarif Eminleri toplantısı dokuz gündem maddesi ile toplanmıştır. İlk toplantıdan sonra gündeme on madde daha eklenmiştir. Bu sırada dört encümen kurulmuştur. Bunlar İlk mektep muallimlerinin yetiştirilmesi, Orta mektep mezunlarına açılacak kurslar, Orta mektep imtihan talimatnamesi ile Maarif Eminleri Talimatnamesi’nin tadilatı ve Halk okutmaları, Halk Konferansları, Tetkik-i tetetbu seyahatleri adı altında idi. Halk okutmaları, Halk Konferansları, Tetkik-i tetetbu seyahatleri adlı dördüncü encümen İhsan, İsmail Habib, İhsak Rafet ve Reşit Beylerden oluşturuldu. Görüldüğü gibi Antalya Mıntıkası Maarif Emmini İsmail Habib Bey, dördüncü encümende görev alıyordu. Encümen toplantılarına geçilmeden evvel Maarif eminleri mıntıklarının durumu hakkında izahat vermişlerdir. Ama bu kısım tutanaklar yayınlanmadığı için kayıtlardan diğer mıntıklar gibi Antalya mıntıkası Maarif Emmini İsmail Habib Bey’in ne söylediğini bilemiyoruz. Ayrıca Maarif Vekaleti yetkilileri tarafından bu sene yapılacak icraat hakkında bilgi verildikten sonra her encümen kendi mevzuunu görüşmek üzere toplantılara devam etmiştir. Toplantılar sonunda Maarif Eminleri Talimatnamesi 47 madde olarak yeniden düzenlenmiştir. Eminlik mıntıkları yine sıra nosu verilmeden yazılmıştır. Burada Antalya, Isparta, Burdur vilayetlerinden oluşan Antalya mıntıkası dokuzuncu sırada yer almıştır.¹⁵

Antalya gazetesinde yer alan “*Antalya Mıntıkasında Yeni Maarif Gayeleri*” adlı yazıdan anladığımıza göre İsmail Habib Bey zamanında planlanan Antalya Merkez İlk Tedrisat Müfettişi ve Kurs Nazırı Niyazi (Recep, Aksu) Bey’in sorumluluğunda ilk mektep muallimlerine iki ay süren bir kurs düzenlenmiştir. Kursun bitiminde 26 Ağustos 1927 Cuma günü Ana Mektebi bahçesinde bir gece eğlencesi düzenlenmiştir. Eğlenceye kursa katılan muallimlerin yanında Antalya Mıntıkası Maarif Emmini Ali Rıza Bey, Antalya Merkez İlk Tedrisat Müfettişi Niyazi Bey, Maarif Müdürü Aziz Bey,

14 Cumhuriyet, 27 Haziran 1927, 3.

15 Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, *Maarif Eminleri 1927 Senesi*, 1-3, 22-40.

muallimlerden adı bir şekilde zikr edilen Varsak köyü muallimi Cemal Bey, Solak köyü muallimi Süleyman Sırrı Bey, gösteri yapan talebelere Hancı oğlu Mustafa Bey'in kerimesi Aişe Şemsek Hanım katılmışlardır. Gecede ilk söz Antalya Mıntıkası Maarif Emni Ali Rıza Bey'e verilmiştir. Görevinin ikinci ayının sonunda muallimlere hitaben yaptığı konuşmada "*Maarifin kudsiyeti ve kurs müdaviminin memleketin şiddet-i sabıka mukavemet suretiyle vazifelerine olan derece-i merbutiyelerinden ve kursdan aldıkları intibahla vazifelerini bi-hakkın ifa edeceklerine emin ve mutmain bulunduğundan bahs ederek kurs heyet-i talimiye ve idare vaziferini ifa eden muallimlerle Müfettiş Niyazi Bey'e de beyan-ı memnuniyet eylemiştir.*"¹⁶

Ali Rıza Bey'in Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği döneminde Antalya Maarif Müzesi'nin faaliyetlerine ilişkin Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde bazı belgeler bulunmaktadır. Antalya Maarif Müzesi Müdürü Süleyman Fikri Bey'in Maarif Vekaleti Celilesi Canib-i Alisine hitabıyla 27. 8. 1928 tarihli yazısında Asar-ı Atika Müzeler Dairesi'nin 19. 8. 1928 tarihli yazısına "*Alaiye'nin Gazipaşa nahiyesindeki asar-ı atikanın tedkiki için zaruri olan elli lira kadar bir harcırahın ihtiyaç olduğu maruzdur efendim*" şeklinde cevap verdiği görülmektedir.¹⁷ Süleyman Fikri Bey'in cevabi talebi Antalya Maarif Emni Ali Rıza Bey tarafından Maarif Vekaleti'ne şöyle aktarılmıştır. Türkiye Cumhuriyet'i Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği tarafından Maarif Vekaleti Celilesi'ne 30 Eylül 1928 tarihli ve Mıntıkası Maarif Emni imzalı (Ali Rıza) yazıda "*Antalya Vilayeti civar kura ve kazalarının asar-ı atika bulunan bazı yerlerinde hafriyat ve tahribat yapıldığı haber alındıkça mahallinde görmek ve tedkikatda bulunmak üzere Müze Müdürü (Süleyman) Fikri Bey'in şunun bunun arabasıyla veya kendi tarafından araba tedarik iderek gitmektedir. Bu gibi ahvalde mesarif-i zaruriyesine medar olmak üzere yüz liralık bir havalenin irsaline, olmadığı takdirde evvelce gönderilen masraf tahsisatına harcırahının tesviyesi hususuna emr ve müsaideniz-i vekaletpenahileri müsterhamdır efendim*" denilmektedir.¹⁸

Antalya Maarif Emni'nin bu talebine Maarif Vekaleti Asar-ı Atika müsveddesine göre cevap verilmiş ve 9. Mıntıkası Antalya Maarif Eminliği'ne M. L. imzası ile yazılan 14 Teşrinievvel/Ekim 1928 tarihli yazıda "*Antalya ve Silifke havalisinde bulunan asarı tedkik ve teftiş etmek ve buradan kabil-i nakil olanları toplamak üzere Müze Müdürü'ne verilmek üzere seksen lira harcırah havalesi derdest-i irsaldır efendim*" denilmektedir. Söz konusu evrakın Antalya'ya sevk tarihi ise 15 Teşrinievvel/Ekim 1928 idi.¹⁹ Yine aynı yıl içinde kaydına mutabıktır ibaresi ile Antalya Müze Müdürü Süleyman Fikri imzalı 1 Mayıs 1928 tarihli Antalya Maarif Müze Dairesi'nin 1928 Senesi Nisan

16 Antalya, 29 Ağustos 1927, 1-2.

17 BCA, 180.9.0.0./31.168.3., 4.

18 BCA, 180.9.0.0./31.168.3., 3.

19 BCA, 180.9.0.0./31.168.3., 2.

Ayına Ait Tahakkukat ve Tediye Cedveli hazırlandığı görülmüştür. Buna göre toplam olarak evvelki ayların tahakkukatı 1433 lira, bu ayın tahakkukatı 125 lira, icmali/genel toplam ise 1558 lira idi. Tediyeatta tahakkuka uygun olarak yapılmıştır. Yani tahakkukat ile tediyeat evvelki aylar, bu ay ve icmali aynı idi. Tahakkukat ve tediyeat işlemleri maaş, ücretler, tahakkukat-ı fevkalade, masraf kalemleri altında yapılmıştır. Çizelgede makam ücreti, ecnebi mütehassisleri, tesisat, inşaat ve tamirat faslı olduğu halde herhangi bir işlem yapılmamıştır. Ayrıca bu ay zarfında gelen havalenamelerin miktarı başlığı altında bu ay (Nisan) sonuna kadar alınan havalename miktarının 646 lira, ay sonuna kadar sarf olunan meblağın 125 lira, henüz sarf edilmeyen miktarın ise 561 lira olduğu belirtilmektedir. Bunlara ilaveten Müze masrafının 164 lira, kitapخانه masrafının ise 19 lira olmak üzere toplam 183 lira harcama gösterilmektedir.²⁰

Süleyman Fikri imzalı Antalya Maarif Müze Dairesi'nin bu yazısı Türkiye Cumhuriyeti Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği'nin 6. 5. 1928 tarihli yazısıyla Maarif Vekaleti Celilesine gönderilmiştir. Maarif Emni (Ali Rıza) imzasıyla gönderilen söz konusu yazıda “*Antalya Maarif Müzesi'nin Nisan (1)928 tahakkukat ve tediyeat cedvelinin leffen takdim kılındığı maruzdur efendim*” denilmektedir.²¹ Kaydına mutabıktır ibaresi ile 3. 9. 1928 (Rakam Arapça değil) tarihinde Süleyman Fikri imzalı ve mühürlü Antalya Maarif Müze Dairesi'nin 1928 senesi Eylül ayına ait tahakkukat ve tediyeat cetveline göre evvelki ayların tahakkukatı-tediyeatı 421 lira, bu ayın tahakkukatı-tediyeatı 140 lira, yekün ise 562 liradır. Tahakkukat ve tediyeatın maaş, ücretler, tahakkukat-ı fevkalade, masraf kalemlerinde yapıldığı görülmektedir. Çizelgede olduğu halde makam ücreti, ecnebi mütehassisler, tesisat, inşaat ve tamirat faslında işlem yapılmamıştır. Ayrıca bu ayın sonuna kadar (Eylül) irsal olunan havalenamelerin miktarının 2147 lira, sarf olunan meblağın 140 lira, henüz sarf edilmeyen meblağın miktarının ise 2006 lira olduğu belirtilmektedir.²²

Ali Rıza Bey'in Antalya Maarif Eminliği döneminde şehirde yaşanan belki de en önemli konu Antalya surlarının Belediye tarafından yıkılması konusudur. Antalya surları 1914 yılında Tophane kısmından yıkılmaya başlanmıştır.²³ Birinci Dünya savaşı, çeşitli tartışmalar ve İtalyanların konuya dahil olması gibi sebeplerden zaman zaman yıkılma işleminin durdurulduğu görülmektedir. Cumhuriyet döneminde eskiden olduğu gibi şehir hava alsın diye surların yıkımı işleminin yeniden başlamıştır. Bu seferde Maarif Eminliği, Vilayet ve Belediye arasında birçok yazışma yapılmıştır. Yazışmalar neticesinde Belediye surları yıkmakta ısrarcı olunca Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi'nin 3. maddesi gereği oluşturulan komisyonca Belediye tarafından yıkılmak istenen

20 BCA, 180.09.0.0./31.167.12., 4.

21 BCA, 180.09.0.0./31.167.12., 3.

22 BCA, 180.09.0.0./31.167.12., 2.

23 Süleyman Fikri, *Antalya Livası Tarihi*, (İstanbul: 1338-1340), 39; Mazlum Emin Adıson, *Antalya'nın Kara Günleri*, yay. haz. Galip Alçıtepe, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2012), 12.

kaleler hakkında tereddüd ve ihtilafı mucip olan kısımları selahiyetle tetkik ve tenviri için Antalya Maarif Eminliği 20. 10. 1929 tarihli yazısı ile Maarif Vekaleti'nden Asar-ı Atika Müfettişi talep etmiştir. Bunun üzerine dönemin tanınmış Arkeologları olan Aziz Bey (Ogan) ile Remzi Oğuz Bey (Arık) Asar-ı Atika Müfettişi olarak Antalya'ya gönderilmiştir.

Antalya Müzesi arşivinde saklanan Asar-ı Atika Müfettişleri düzenledikleri raporda Antalya surları hakkında “*Antalya kasaba surları muhtelif devirlerin mahsulü olmak ve hassatsan Selçukilere ait müteaddit kitabeleri havi bulunmak itibariyle çok mühimdir*” demektedirler. Antalya Maarif Eminliği'nin konu hakkında tavrını ise “*Bu işe dair olan Eminlik dosyasının tetkikinde surların hedim meselesinin Eminlik ile Belediye arasında uzun münakaşalar cereyan ettiğine ve Eminlik makamının Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi'nin ahkamı mevzuatının behemehal tatbiki hususunda büyük bir enerji gösterdiğine şahit oldum*” diye yazılmaktadır. Nizamnamenin beşinci maddesi gereği kale ve sur duvarları ile sair yapıların yıkılma tehlikesinden dolayı civardaki yerlere tehlike yaratacağından ve nizamnamenin üçüncü maddesi gereği oluşturulacak komisyonun nezareti altında bazı kayıt ve şartlara uygun hareket edilmek şartıyla surların tehlikeli kısımlarının kaldırılmasına izin verilmektedir. Eminlik makamının isteği üzerine refakatinde Müze Müdürü (Süleyman Fikri Bey) olduğu halde iç ve dış kaleler tetkik ve muayene edildi. Yıkılmak üzere olan veya Belediye tarafından yıkılan, tamamen yıkılmasında mahsur olmayan kısımların ekteki harita üzerinde kırmızı renkle işaretlendiği, fotoğraflarının tespit edildiği belirtilmektedir. Belediye yıkımları umumi sıhhat adına yaptığını ısrarla söylese de bu işlemin surların taşının satılması, ortaya çıkacak arsaların şahıslara satışından gelir temin edilmesi amacına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Sağlık ve umumi menfaat gözetilmiş olsaydı Belediye'nin yıkılan yerlerde yeniden evler yapılmasına mani olması gerekirdi. Oysaki fotoğrafta da görüldüğü gibi surların sanat değeri yüksek kapılarından birisi olan Hadrian Kapısı'nın bitişiğinde Belediye tarafından gelir getirmek amacıyla bir dükkan yapılmıştır. Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin 8. maddesine mugayir olduğundan halen boş olan dükkanın derhal yıkılması lazım gelir denilmektedir. Maarif Müzesi Müdürü Süleyman Fikri Bey'in oğlu Sadettin Ertem o dönem yaşananlar hakkında şöyle demektedir. “*1930'ların hemen başıydı. Babam birkaç zamandır pek keyifsizdi.*” Bu durumun sebebini sorduğumda “*Oğlum yaşadığımız kentin binlerce yıllık surları Belediye tarafından yıktırılıyor. Ve ben kentin müze müdürü olarak buna engel olamıyorum, sizler de hiçbir şey görmüyorsunuz*” demiştir.²⁴ Antalya Maarif Müzesi Müdürü Süleyman Fikri Bey surların yıkımı konusunda çektiği sıkıntıları Maarif Emni Ali Rıza Bey ile beraber çekmiş olmalıdır.

24 Kayhan Dörtlük, “Trajik Bir Yok Ediliş Öyküsü; Melteme Kurban Giden Surlar”, *TAÇ Vakfı'nın 25 Yılı Anı Kitabı-Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras*, ed. Haluk Sezgin, (İstanbul: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, 2001), 165-166.

2. Antalya Maarif Eminleri

2.1. İsmail Habib (Sevük) Bey

1892 yılında Edremit doğumlu olan İsmail Habib Bey, Bursa İdadisi ile İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun (1912) oldu. 1914 yılında Kastamonu Sultanisi'ne Edebiyat ve Felsefe muallimi olarak atandı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın orada çıkardığı Koroğlu gazetesinde yazmaya başladı. Bir ara kendisi Yeşil Ilgaz adlı gazetesini çıkardı ise de birkaç sayıdan sonra gazete kapandı.²⁵ İttihat ve Terakki döneminde İzmir'de açılan İdadi'de İkinci Müdür²⁶ ve Mustafa Necati Bey'in yöneticisi olduğu özel okulda muallimlik yaptı. İzmir'in işgali üzerine Balıkesir'de muallim ve İzmir'e Doğru (16 Teşrin-i sani (Kasım) 1335/1919-27 Haziran 1336/1920) gazetesinin son sayılarında başyazarlık yaptı.²⁷

İsmail Habib Bey hatıratında hayatının bu dönemini Mustafa Necati Bey, Vasıf Bey (Çınar) ve Balıkesir'de yayınladıkları İzmir'e Doğru gazetesi hakkında "*Ben alelacele imtihanları bitirerek İzmir'den Balıkesir'e kaçıp geldikten sonra, 1920 yazında, gazetenin başmakaleleri, her ikisinin daha vatani meşguliyetleri yüzünden bana bırakılmıştı*" diyor ve Güzel Belde (16 Haziran 1336/1920) ve İmanın Nuru (27 Haziran 1336/1920) adlı başmakalesinin bir örneğini veriyordu.²⁸ Oktay Gökdemir tarafından hazırlanan İzmir'e Doğru adlı çalışmada da bu nüshaları görmek mümkündür.²⁹ İsmail Habib Bey, Balıkesir'in işgali üzerine yeniden Kastamonu'ya döndü ve idadideki muallimlik görevinin yanında Tahir Karauğuz ve iki arkadaşı Hüsnü ve Hamdi Bey'lerin çıkardığı Açık Söz gazetesinin başına geçti. Sonra Ankara'da Yunus Nadi Bey tarafından çıkarılan Yeni Gün gazetesinde yazarlık yaptı.³⁰

İsmail Habib Bey, hatıratında Kastamonu'ya ilişkin Cihan Harbi'nden bir iki ay önce mektebi bitirip hayata atılırken Mart ayında İnebolu'ya gittiğini³¹, mektebin ardından ömrünün hemen hep Kastamonu'da geçtiğini, orada gençlerden pek çok öğrencisi olduğunu, 1922 yılı yazında Mustafa Kemal Paşa'yı Ankara'da Çankaya'daki Köşkü'nde ziyaretini anlatırken de "*yedi sekiz yıldır aralarında yaşadığım ve kendilerine en candan hemşerilerim*

25 Tahir Karauğuz, "İsmail Habib Sevük (1892-1954)", *Türk Büyükleri*: 23, 18, 32.

26 Yaşar Aksoy, *Bir Kent Bir İnsan*, (İstanbul: 1986), 157-158.

27 Muhammet Güçlü, "Milli Mücadele Döneminde İzmir'e Doğru Gazetesi Muhabiri Muvahhid Bey'in Akhisar-Afyon İzlenimleri (5-8 Mayıs 1920)", *İzmir Araştırmaları Dergisi* 2 (2015): 15-19.

28 İsmail Habib Sevük, *O Zamanlar*, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981), 11-19.

29 *İzmir'e Doğru*, yay. haz. Oktay Gökdemir, (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2010), 344-345, 352-353.

30 Karauğuz, "İsmail Habib Sevük", 32.

31 İsmail Habib Sevük, *Yurttan Yazılar*, (Ankara: TC. Kültür Bakanlığı, 2002), 242.

gözüyle baktığım Kastamonulular” dediği görülmektedir.³² 1924 yılı yazından itibaren üç yıl Edirne Maarif Müdürlüğü görevini üstlendi. Sonra 1926 yılının ortalarında Maarif Eminliği Talimatnamesi’nin İcra Vekilleri Heyeti kararı olarak çıkması üzerine Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği görevine atandı.³³ İsmail Habib Bey, 1927 yılının ortalarında Maarif Eminleri toplantısı vesilesiyle Ankara’da Cumhuriyet gazetesine verdiği röportajda geçen “*Antalya Maarif Eminliği’nden Adana Maarif Eminliği’ne tayin edilen İsmail Habib Bey bu gün yeni Antalya Maarif Emni Ali Rıza Bey’le birlikte muamelatı devr ve teslim eylemek üzere Antalya’ya müteveccihen şehrimizden hareket edecektir. ... Dün kendisiyle bir seneden beri bulunduğu (Antalya) hakkında uzun müddet görüştük*” ifadesi onun 1927 yılı Haziran ayı sonunda Adana Maarif Eminliği görevine nakledildiğini göstermektedir.³⁴

29 Haziran 1931 tarihinde Maarif Eminliğini kaldıran Maarif Eminliklerinin İlgaı Hakkında Kanun kabul edilene kadar 1927-1931 yılları arasında Adana Maarif Eminliği görevini icra eden İsmail Habib Bey, sonra Galatasaray Lisesi’nde Edebiyat Muallimi olarak çalışmıştır. İsmail Habib Bey’in bu görevde iken 1931 yılı Ağustos ayında Türkçe ve Edebiyat muallimleri kursunda görev aldığını İcra Vekilleri Heyeti’nin 19. 3. 1933 tarihli kararından anlıyoruz. Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Başvekil İsmet Paşa, Maliye Vekili (Mustafa) Abdülhalik Bey, Maarif Vekili Dr. Reşid Galip Bey’in imzaları bulunan kararnamede “*2 Ağustos 1930’da açılan Türkçe ve Edebiyat muallimleri kursunda günde ikişer saattan 19 gün ihtisas dersleri vermiş olan eski Adana Maarif Emni ve şimdi Galatasaray Lisesi Edebiyat muallimi İsmail Habib Bey’e, 1452 sayılı kanununun 15 nci maddesine göre 190 lira ücret verilmesi; Maarif Vekilliği’nin 18. 4. 1931 tarihli tezkeresi, Maliye Vekilliği’nin 19. 3. 1933 tarihli mütalaanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyeti’nin 19. 3. 1933 (tarihli) toplantısında kabul olunmuştur*” denilmektedir.³⁵ İsmail Habib Sevük, 1942 ve 1946 seçimlerinde Sinop Milletvekili olarak TBMM’ne girdi. 17 Ocak 1954 tarihide İstanbul’da vefat etti ve Merkez Efendi Kabristanı’na defnedildi. Edebiyata meraklı bir hukuk mezunu olan İsmail Habib Sevük’ün birçok eseri bulunmaktadır.³⁶

2.2. Ali Rıza (Esen) Bey

Muallim, gazeteci, maarif müdürü, maarif emini, mebus gibi görevler yapan İsmail Habib Sevük’ten sonra Antalya Mıntıkası’nın ikinci Maarif Emni olarak Ali Rıza Bey atanmıştır. Ankara İdadisi muallimlerinden Mahir

32 İsmail Habib Sevük, *Atatürk’le Beraber*, yay. haz. Lütfü Tınç, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 72, 132.

33 Sevük, *O Zamanlar*, 144-147.

34 *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1927, 3.

35 BCA, 30.18.1.2./34.18.12.

36 Karauğuz, “İsmail Habib Sevük”, 18, 32.

İz hatıratında, mektep ve medrese görmüş, Darülmualimin-i Âliyye mezunu, muhtelif idadi ve sultanilerde hocalık ve müdürlük yapan Ayaşlı Ali Rıza Bey ile Halep'ten Ankara Sultanisi'ne nakledildiği zaman tanıştığını, onun I. Dünya Savaşı'nın son seneleri ile Milli Mücadele'nin başlarında Ankara Sultanisi'nde ikinci müdür olarak vazife gördüğünü, Erzurum Mahallesi'nde bulunan evlerinde her akşam yapılan toplantılara başkanlık ettiğini, İslam tarihini iyi bildiğini, edebi yönünün kuvvetli olduğunu, Hüseyin Vasıf Bey'in (Çınar) Maarif Vekilliği sırasında (1924) Kız Muallim Mektebi ile Kız Lisesi müdürü olarak görev yaptığını, İttihat ve Terakki'ye muhalif olduğunu, Prens Sabahattin'in hatırasına binaen oğluna Sabahattin adını verdiğini belirtir.³⁷ Mahir İz'in bu bilgisinden anlaşıldığı gibi Ankara eğitim camiasında Ayaşlı Ali Rıza Bey adında bir zat bulunmaktadır. Darülmualimin-i Aliyye mezunlarına bir göz gezdirdiğimizde ise 1321/1906 yılında Edebiyat Şubesi'nden mezun olanlar arasında Ayaş doğumlu Ali [Rıza] Efendi'nin adına rastlamaktayız. Görev yeri olarak Ankara Muallimlerinden olarak kaydedilmiştir.³⁸

Gülnaz Gezer'in Ankara Kız Lisesi üzerine yaptığı doktora çalışmasına göre Sakallı olarak bilinen Ali Rıza Bey (Esen) Kız Lisesi'nin ilk müdürü olarak 20. 11. 1923-31. 8. 1927 tarihleri arasında görev yapmıştır. Ayaşlı olan Ali Rıza Bey, Darülmualimin-i Aliyye'yi bitirdikten sonra Kırşehir, Ankara ve Halep idadisinde muallimlik, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ankara Sultanisi'nde ikinci müdür olarak görev yapmıştır. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara Sultanisi'ni ilk ziyareti sırasında onunla Latin harflerine geçilmesi konusunda görüşmüştür. Belki de bu görüşmeden dolayı Ankara Kız Lisesi açılınca 20 Kasım 1923 tarihinde müdür olarak atanmıştır. Ağustos 1924 tarihinde Ankara Maarif Müdür Vekili/Tedris Vekaleti'ne tayin olunmuştur.³⁹ 14. 6. 1927 tarihli kararnameye göre Maarif Vekaleti Birinci Sınıf Müfettiş-i Umumilerden Ali Rıza Bey, Antalya Maarif Eminliği'ne naklen atanmıştır.⁴⁰ Ali Rıza Bey, 14 Haziran 1927 tarihinde Bakanlık Birinci Sınıf Umumi Müfettişi olarak Antalya Maarif Eminliği'ne atandığına göre Ankara Kız Lisesi'ndeki müdürlük görevinden ayrılış tarihi belirtilenden daha önce olmalıdır.

27 Haziran 1927 tarihinde Cumhuriyet gazetesine bir röportaj veren İsmail Habib Bey'e ilişkin haberde "*İsmail Habib Bey bu gün yeni Antalya Maarif Emini Ali Rıza Bey'le birlikte muamelatı devr ve teslim eylemek üzere Antalya'ya müteveccihen şehrimizden hareket edecektir*" denilmesi yukarıda ki düşüncüyü teyit etmektedir.⁴¹ Antalya gazetesinde Temmuz ayının başında

37 Mahir İz, *Yılların İzi*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2022), 131-135.

38 Uğur Ünal, Togay Sekçin Birbudak, *İstanbul Dârülmuallimîni (1848-1924)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2013), 157.

39 Gülnaz Gezer, *Cumhuriyet'in İlk Kız Okulu Ankara Kız Lisesi (1923-1977)*, (Ankara: Palme Yayınevi, 2022), 48-49.

40 BCA, 30.11.1.0./32.12.13., 3, 8.

41 *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1927, 3.

“Ali Rıza Bey” adıyla yer alan haberde geçen “Antalya Maarif Eminliği’ne tayin kılınan Ali Rıza Bey dünkü gün Mersin Vapuruyla şehrimize gelmiştir” ifadesi onun Antalya’ya gelişini net olarak belirtmiştir.⁴² Yine bir başka doktora tezinde Cavit Binbaşıoğlu’na dayandırılarak Ali Rıza Bey’in 1928 yılında Antalya Maarif Eminliği’ne atandığı, soyadının da “Özkut” olduğu bilgisi yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı gibi doğru değildir.⁴³ Ali Rıza Bey Antalya Maarif Emni olduğu zaman kendine bağlı Maarif Müzesi’nin müdürü ise Darülmualimin-i Aliyye Edebiyat Şubesi’nden sınıf arkadaşı Bosnalı Süleyman [Fikri] Bey olduğu görülecektir. Onun Maarif Eminliği döneminde Antalya Maarif Müzesi’ne ilişkin Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi’ne yansıyan bazı belgeler bulunmaktadır. Ayrıca Antalya surlarının Belediye tarafından yıkılması konusu Maarif Eminliği ile Belediye arsında uzun yazışmalara sahne olmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinden sonra Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa ülkede iki büyük inceleme gezisi yapmıştır. İkinci gezi kapsamında bir gün Antalya’da inceleme yapan Gazi Mustafa Kemal Paşa Antalya’da yaşanan olayları değerlendirmiştir.⁴⁴ Şehrin basını bu ziyareti “Antalya Kısa Bir Bahtiyarlık Devresi Yaşadı” başlığıyla manşetine taşıdı.⁴⁵ 11 Şubat 1931 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Taşucu’ndan Başvekil İsmet Paşa’ya çekilen telgraftan Ali Rıza Bey’in Ankara Maarif Müdürü iken kusurundan dolayı beş altı sene evvel görevinden azledildiğini öğreniyoruz. Antalya Maarif Eminliğine atama kararnamesinden de o zaman Maarif Vekaleti bünyesinde Birinci Sınıf Umumi Müfettiş olduğunu okuyoruz. 1927 yılının ortalarında Antalya Maarif Emni olarak atandığını anlıyoruz. Bu veriler Ali Rıza Bey’in dört yıl Antalya Maarif Emni olarak görev yaptığını göstermektedir. Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Başvekil İsmet Paşa’ya çekilen üç maddelik telgrafta Antalya’da yaşanan olaylar ile sonra gelişen durumlar konu edinilmiş, üçüncü madde de ise Adana Maarif Eminliği’ne nakledilen İsmail Habib Bey’in (Sevük) (1927-1931)⁴⁶ yerine Antalya Maarif Emni olan Ali Rıza Bey hakkında şöyle denilmektedir: “Antalya Maarif Emni Ali Rıza Bey’le görüştim. Akif Bey’i iltizam eden, menfi ruhlu bir adamdır. Bu zatın beş altı sene evvel kusurlarından dolayı Ankara Maarif Müdürlüğü’nden azlolunduğunu öğrendim. Bu zatın senelerce sonra daha yüksek ve mühim bir işin başında görülmesi şayanı tetkiktir. Her halde bu zat orada bulunmamalı ve eski mazuliyetini mucip mühim sebepler yoksa bile yine mühim işlerde ve yerlerde bulunması caiz görülmemelidir Efendim.”⁴⁷

42 Antalya, 3 Temmuz 1927, 1.

43 Deniz, “Türk Milli Eğitiminde Bir Yerinden Yönetim Örneği”, 198.

44 Gürbüz Tüfekçi, yay. haz., *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998), 67, 83.

45 *Resmi Antalya*, S. 172, 13 Şubat 1931.

46 Sevük, *Atatürk’le Beraber*, 84.

47 Tüfekçi, *Atatürk Seyahat Notları*, 122.

Bu telgraf üzerine Antalya Maarif Emini Ali Rıza Bey ile ilgili hemen işlemin başlatıldığını 25 Şubat 1931 tarihli Vakit gazetesinden öğreniyoruz. “*Antalya Maarif Emini*” başlıklı haberde Antalya Maarif Emini Ali Rıza Bey’in Vekalet emrine alındığını, hakkında tahkikatın devam ettiğini okuyoruz. Maarif Vekili (Esat Bey) gazeteye telefon ile verdiği mülakatta “*Ali Rıza Bey’in Vekalet emrine alınması mühim sebebe istinat etmemektedir. Biz elimizdeki kanunlara istinaden her vakit memurlarımızı muallimlikte istihdam edebiliriz. Ali Rıza Bey de bir muallimliğe tayin edilmiştir. Antalya Maarif Eminliği’ne henüz kimse tayin edilmemiştir*” demiştir.⁴⁸ Dört ay sonra Maarif Eminliği sistemi kaldırılırken Meclis’te yapılan görüşmeler sırasında Maarif Vekili Esat Bey, 11 Maarif Emini’nin neden Müfettiş olarak atanmasını tasarladıkları hakkında uzunca bilgi verdikten sonra “*Şimdi vaziyet karşısında geriye onbir arkadaşımız artıyor. İki tanesi de esasen münhaldir. Şimdiye kadar bu münhallerin yerine müfettiş bulamadığımız için tayin edememiştik. Bulsaydık edecektik*” demesi Antalya Mıntıkası’na yeni bir Maarif Emini’nin atanmadığını düşündürmektedir.⁴⁹ Ama kurumun boş kalamayacağı düşünülürse belki de yerine kısa süreliğine bir Maarif Emini Vekili atanmıştır. Şayet böyle olduysa bu vekil muhtemelen Antalya Maarif Müdürü olmalıdır. Ama II. Dünya Savaşı sırasında Maarif camiasından bir başka Ali Rıza Bey hakkında bilgiye rastlıyoruz. Bu da Tokat Maarif Müdürü olan Ali Rıza Uysal’ın Antalya Maarif Müdürlüğüne atanması üzerine yapılan işlem hakkında bir İcra Vekilleri Heyeti kararıdır. Reisicumhur İsmet İnönü, Başvekil Şükrü Saraçoğlu, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel imzasını taşıyan 8 Birinci Teşrin (Ekim) 1942 tarihli kararın birinci maddesinde “*Ali Rıza Uysal’ın Antalya Maarif Müdürlüğü’ne naklinden dolayı açılan Tokat Maarif Müdürlüğü’ne Siyasal Bilgiler Okulu İdare Muavini Abdullah Atal’ın 30 lira aylıkla tayini tensib edilmiştir*” denilmektedir.⁵⁰

3. Maarif Eminliği’nin Kaldırılması

Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesinden sonra Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, geniş katılımlı ve iki aşamalı uzun bir yurt gezisine çıkmıştır. İnceleme gezisi sırasında 10 Şubat 1931 tarihinde bir gününü Antalya’da geçirmiştir. Bu sırada Antalya mıntikasının ikinci Maarif Emini olan Ali Rıza Bey ile görüştü. Taşucu’ndan 11 Şubat 1931 tarihinde Başvekil İsmet Paşa’ya çektiği telgrafta Ali Rıza Bey’den söz etti. Onun Antalya’da eski Ziraat Müdürü ve SCF’nın ikinci başkanı olan Akif Bey’i (Sarıoğlu)⁵¹ koruduğunu ifade ediyordu. Reisicumhur’un sözlerinden Ali Rıza Bey

48 *Vakit*, 25 Şubat 1931, 2.

49 *TBMM. Zabıt Ceridesi*, Fevkalade İctima, Dördüncü Devre, C. 2, Ondördüncü İnikat, 15. VI. 1931, 69.

50 BCA, 30.11.1.0./157.32.11.

51 Emine Gürsoy Naskali, yay. haz., *Celal Bayar Arşivinden Serbest Firka Anıları*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2015), 40-41.

gibi bazı Maarif Eminlerinin siyasete karıştığı, SCF'nın destekçisi olduğu anlaşılmaktadır. Maarif Eminliği sisteminde Antalya gibi mıntıka merkezi olan vilayetlerde bir Maarif Emni bir de Maarif Müdürü bulunmaktadır. Bu durumda halkın nazarında bu durumda bir karışıklığa sebep olmuştur. İstanbul Liman Şirketi Müdürü Ahmet Hamdi Başar, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Serbest Fırka denemesi sonra düzenlediği yurt gezilerine müşavir sıfatıyla katıldığını, ikinci gezi sonrası Konya'da uzun süre Recep Bey'in (Peker) başkanlığında raporları yazmak için bulduklarını ifade eder.⁵² 1930 sonu ile 1931 yılının başlarında yapılan iki yurt gezisi izlenimleri sonucunda Mustafa Kemal Paşa'nın Maarif Eminliği sistemini kaldırmaya karar verdiği anlaşılıyor. Antalya'nın ilk maarif emni olan İsmail Habib Bey, o zaman Adana Maarif Emni olduğunu, 12 Şubat 1931 tarihinde Mersin'de Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı karşıladıklarını, sonra doğrudan Malatya'ya gittiğini, 16 Şubat günü Adana'ya geldiğini, İstasyon caddesi'nde ikametine ayrılan evin alt katındaki salonda refakatindekiler hariç 30, 35 kişilik Adana'nın ileri gelenleri bulunduğunu, oturduğu yerin Gazi'nin tam karşısına düştüğünü, "İsmail Habib, okullar ne alemde?" diye sorduğunu, Adana okullarını kısaca anlattıktan sonra Suriye ve Kıbrıs Türklerinin durumundan söz ettiğini belirtir.⁵³

TBMM'nin on dördüncü birleşimi fevkalade ictima olarak 15 Haziran 1931 tarihinde yapılmıştır. Görüştüğü konulardan birisi de Maarif Eminliklerinin lağvı hakkında 1/86 numaralı kanun layihası ve Maarif ve Bütçe Encümenleri mazbataları idi. Kanun layihasına göre listede görülen 12 adet Maarif Eminliği, 1 adet Maarif Eminliği Muavini kadrosunu lağvedilirken, Birinci sınıf Müfettiş ikiden yediye, İkinci Sınıf Müfettiş kadrosu ise altıdan on ikiye çıkarılmaktadır. Reisin oturumu açması üzerine Rasih Bey (Antalya), Maarif Vekili Esat Bey (Bursa), Refik Bey (Konya), Maarif Encümeni Mazbata Muharriri İbrahim Alaettin Bey (Sinop), Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Kemal Zaim Bey (Konya) ve daha başka milletvekilleri kanun layihası üzerine söz almışlardır.

Rasih Bey'in layihada Maarif Eminleri için Müfettişlik kadrosu ihdas edilmesine karşı çıkması üzerine Maarif Vekili Esat Bey, "Maarif Eminlikleri evvelce İlk Mektep muallim ve başmuallimler ile İlk Tedrisat Müfettişleri'nin ve diğer maarif memurlarının tayinleri ve maarif müesseselerinin teftişi gibi vazifeleri" olduğunu belirtti. "Bilahare çıkan bir kanun ile Maarif Eminliklerinin muallim ve başmuallimleri ve saireyi tayin hakkındaki vazifeleri üzerlerinden Maarif Vekaleti'ne alındı. Üzerlerinde yalnız teftiş vazifesi kaldı. Bundan dolayı Maarif Eminliklerinin kaldırmayı ve müfettişlik kadrosunun tevsiini muvafık bulmuştuk. Ülkede lise dengi 150 kadar mektebi senede iki kez 15 müfettiş ille teftiş ettiklerini, Rasih Beyefendi'nin dediği

52 Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, (Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1981), 97, 111-112, 119-121.

53 Sevük, *Atatürk'le Beraber*, 84-86.

gibi şimdiye kadar ifa etmiş oldukları teftiş vazifesi Maarif Eminleri'nin üzerinden alınır efendim” diyerek sözlerini tamamladı. Konya Milletvekili Refik Bey'in (Koraltan) sorusu üzerine ise Maarif Vekili Esat Bey, mevcut 19 Maarif Müfettişi olduğunu, bunun on birinin teftiş yaptığını, sekizinin farklı görevleri olduğunu, Maarif Eminlerinin şimdiye kadar mıntıklarında yaptıkları teftiş vazifelerini uhdelerinde ipka etmeyi düşündüklerini ifade etti. Ama yeni müfettişlik kadrosu ihdası konusunda milletvekilleri bir türlü ikna edilemiyordu. Bunun üzerine Maarif Encümeni Mazbata Muharriri İbrahim Alaettin Beyefendi, Maarif Eminliklerinin kuruluşu ve geçirdiği aşamalar hakkında bilgi verdikten sonra müfettiş kadrosuna 11 müfettiş ilave edildiğini, bunun da Maarif Eminlerine bir yer bulmak mülahasasından kaynaklandığını, 19 müfettişin hepsinin teftiş vazifesi yapmadığını, seksenden fazla orta mektep, yirmiden fazla lise, bu kadar da Muallim Mektebi olduğunu, bunların teftişe muhtaç olduğunu belirtti. Konuşmaların ruhuna uygun olarak verilen önergelerde de 3 Nisan 1926 tarih ve 338 numaralı kanun ile teşkil edilen (Rasih Bey) Maarif Eminliklerinin lağvedilmesi, yeni müfettişliklerin ihdas edilmemesi teklif edilmektedir. Neticede Maarif Eminliklerinin ilgası kabul edilmiş ve Reis Bey tarafından konu encüme havale edilmiştir.⁵⁴ Örneğin İsmail Habib Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Adana'da gördükten beş altı ay sonra Maarif Eminlikleri kaldırıldığı için Galatasaray Lisesi'nde görev almak için İstanbul'a geldiğini belirtir.⁵⁵

İsmail Habib Bey'in Maarif Emmini olduğu Adana üzerine yapılan bir çalışmada ekonomik sıkıntılardan dolayı maarif eminliklerinin kaldırıldığı ifade edilmektedir.⁵⁶ Muzaffer Deniz tarafından Antalya'nın eğitimi üzerine yapılan doktora tezinde ise maarif eminliklerinin kaldırılmasını bazı maarif eminliklerinde öğretmen maaşlarının birkaç ay ödenememesine bağlanmaktadır.⁵⁷ 29 Haziran 1931 tarihli dört maddelik Maarif Eminliklerinin İlgası Hakkında Kanununun 1. maddesinde “*Maarif Teşkilatına dair olan 22 Mart 1926 tarih ve 789 numaralı kanunun 20 maddesi mucibince teşkil edilmiş olan Maarif Eminlikleri lağvolunmuştur*” (Ek-V) denilmektedir. Kanununun 2. maddesinde “*Devlet memurlarının maaşlarına dair olan 1452 numaralı kanunun ikinci maddesine merbut cetvelin Maarif Vekaleti'ne ait kısımdan memuriyetler tayyedilmiştir*” diye yazmaktadır. Kanununun 4. maddesinde ise “*Bu kanunun hükmünü icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur*” denilmektedir. Kanunla ilgili olarak 29. VI. 1931 tarihinde Reısicumhurluk makamına yazı yazılmıştır. Reısicumhurluk makamı da 30. VI. 1931 tarihinde kanunun neşir ve ilanı için Başvekalet'e yazmıştır.⁵⁸

54 TBMM. Zabıt Ceridesi, Fevkalade İctima, Dördüncü Devre, C. 2, Ondördüncü İnikat, 15. VI. 1931, 66-71.

55 Sevük, *Atatürk'le Beraber*, 91.

56 Can, “*Cumhuriyet Döneminde Adana'da Eğitim*”, 74.

57 Deniz, “*Türk Milli Eğitiminde Bir Yerinden Yönetim Örneği*”, 36.

58 TC. Resmi Gazete, S. 1838, 2 Temmuz 1931.

Görüldüğü gibi Maarif Eminliği Talimatnamesi'nin yayınladığı sırada olduğu gibi Maarif Eminliklerinin İlgası hakkındaki kanunun uygulayıcısı Maarif Vekaleti değil İcra Vekilleri Heyeti idi. Böylece 2 Temmuz 1931 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan Maarif Eminliklerinin İlgası Hakkında Kanun mucibince diğer eminliklerle beraber Antalya Maarif Eminliği de kaldırıldı. Uygulamanın bu şekilde neticelenmesine daha önce Ankara Maarif Müdürlüğü'nden azledilmiş olan Antalya Maarif Emimi Ali Rıza Bey gibi bazı eminlerin tutumlarının etkili olduğu görülmektedir. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası ve fırka mensupları ile temas halinde bulunmaları bu sonucu doğurmuştur. Maarif Eminliği Talimatnamesi'nden okuduğumuza göre Maarif Eminleri eğitim, kültür, eski eserler, mıntıkaya ilişkin eserler, haritalar ve istatistikler düzenlemekle meşgul olmaları gerekirdi.

Sonuç

Hukukçu Mustafa Necati Bey'in bakanlığı sırasında Maarif Vekaleti'nin önerisi, İcra Vekilleri Heyeti'nin 29 Ağustos 1926 tarihli kararname ile Maarif Eminliği Ankara, İstanbul, İzmir, Trakya, Konya, Antalya, Adana, Sivas, Trabzon, Erzurum, Elaziz, Van, Gaziyıntab'da 13 mıntıka kurulmuştur. Mustafa Necati Bey genel anlamda Maarif Vekaleti'nde hukuki düzenlemelerle adı öne çıkan bir bakan olmuştur. Maarif Eminlikleri, mıntıkasında Maarif Vekaleti'nin en üst mercii durumundadır. Darülfünun dışında bütün eğitim kurumlarını denetleme yetkisine sahiptir. Maarif Eminliklerinin görevleri arasında eğitim, kültür, asar-ı atika, müze, çeşitli eser, harita ve istatistiklerin düzenlenmesi gibi konular bulunmaktadır. Maarif Eminliği uygulaması altı yıl gibi bir tecrübeden sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendi kendini feshi üzerine Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın çıktığı iki büyük inceleme gezisini müteakip 29 Haziran 1931 tarihli Maarif Eminliklerinin İlgası Hakkında Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. TBMM bu konuyu Fevkalade İctima'sında görüşüp, karara bağlamıştır. Genel olarak Maarif Eminliği ile 13 mıntıkadan Adana ve Trabzon Maarif Eminliği üzerine son yıllarda bazı çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Çalışmamızda Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği'nin kurulması, görev yapan Maarif Eminleri, onların eminlik dönemlerinde yaptıkları faaliyetler üzerinde durulmuştur. Ülke genelinde önce altıncı sonra dokuzuncu sırada yer alan Antalya Mıntıkası Maarif Eminliği'nde muallim, gazeteci, Edirne Maarif Müdürü İsmail Habib Bey (Sevük) ile Ankara eski Maarif Müdürü ve Bakanlık Birinci Sınıf Umum Müfettiş Ali Rıza Bey görev yapmıştır. İsmail Habib Bey'in görev süresi bir yıl kadar sürmüştür. Bu sırada eğitim-öğretim işlerinin yanında mıntıkada bulunan Burdur ve Isparta vilayetlerinde inceleme yaptığı görülmektedir. İsmail Habib Bey görevine tam ısınmadan 14 Haziran 1927 tarihinde Adana Maarif Eminliği'ne naklen atanmıştır.

Antalya mıntıkasının ikinci Maarif Emini olan Ali Rıza Bey'in döneminde eğitim işlerinin yanında Antalya surlarının Belediye tarafından yıkılması ile mıntıkada bulunan eski eserlerin tespiti ve korunması hakkında çalışmalar yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. 1930 yılı Ekim ayında yapılan olaylı Antalya Belediye seçimleri üzerine Antalya'ya bir günlük inceleme ve tetkik ziyaretinde bulunan Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, olaylar hakkında Antalya Maarif Emini Ali Rıza Bey ile görüşmüş, 11 Şubat 1931 tarihinde Taşucu'ndan Başvekil İsmet Paşa'ya çektiği telgrafının üçüncü maddesinde Ali Rıza Bey'in siyasi işlere bulaştığını ve görevden alınması gerektiğini belirtmektedir. Reisicumhur'un talebi üzerine işlemler hemen başlamış ve Maarif Vekaleti Ali Rıza Bey'i Vekalet emrine almış ve bir muallimliğe tayin etmiştir. Bu durumda Ali Rıza Bey 1927-1931 yılları arasında Antalya Maarif Emini olarak görev yapmıştır. Bu da görev ayları göz önüne alınırsa dört yıl gibi bir süreye tekabül etmektedir. Uygulamanın neredeyse tamamında Antalya'da görevde kalmıştır.

Netice olarak diyebiliriz ki Hukukçu Mustafa Necati Bey zamanında yürürlüğe giren Maarif Eminliği, Cemal Hüsnü (Taray) ile Esat Bey'in (Sagay) bakanlığı dönemlerinde uygulanmaya devam edilmiştir. Konunun mucidi olan Mustafa Necati Bey'in vefatından dolayı onun döneminde iki buçuk yıl kadar uygulanabilmiştir. Mustafa Necati Bey döneminde Ragıp Nurettin ve İsmail Habib gibi önemli isimler Adana ve Antalya Maarif Eminliği'ne atanmıştır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30.11.1.0./27.33.17.

BCA, 30.11.1.0./32.12.13.

BCA, 30.18.1.2./34.18.12.

BCA, 30.18.1.2./34.18.12.

BCA, 180.9.0.0./31.168.3.

BCA, 180.09.0.0./31.167.12.

II. Araştırma Eserler

Adıson, Mazlum Emin. *Antalya'nın Kara Günleri*, yay. haz. Galip Alçitepe.
Konya: Çizgi Kitabevi, 2012.

Aksoy, Yaşar. *Bir Kent Bir İnsan*. İstanbul: 1986.

Başar, Ahmet Hamdi. *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*. Ankara:
Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1981.

Can, Sadık. "Cumhuriyet Döneminde Adana'da Eğitim (1923-1950)."
Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, 2006.

Deniz, Muzaffer. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim
(1923-1950)." Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004.

Dörtlük, Kayhan. "Trajik Bir Yok Ediliş Öyküsü; Melteme Kurban Giden
Surlar.", *TAC Vakfı'nın 25 Yılı Anı Kitabı-Türkiye'de Risk Altındaki
Doğal ve Kültürel Miras*, ed. Haluk Sezgin. İstanbul: Türkiye Anıt
Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, 2001

Eski, Mustafa. *Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*.
Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1999.

- Gezer, Gülnaz. *Cumhuriyet'in İlk Kız Okulu Ankara Kız Lisesi (1923-1977)*. Ankara: Palme Yayınevi, 2022.
- Gezer, Zeki. "İsmail Habib Sevük'ün Hayatı ve Eserleri." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2001.
- Gökdemir, Oktay. yay. haz., *İzmir'e Doğru*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2010.
- İz, Mahir. *Yılların İzi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2022.
- Naskali, Emine Gürsoy. yay. haz. *Celal Bayar Arşivinden Serbest Firka Anıları*. İstanbul: Doğan Kitap, 2015.
- Sevük, İsmail Habib. *Atatürk'le Beraber*, yay. haz. Lütfü Tınc. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Sevük, İsmail Habib. *O Zamanlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981
- Sevük, İsmail Habib. *Yurttan Yazılar*. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı, 2002.
- Süleyman Fikri. *Antalya Livası Tarihi*. İstanbul: 1338-1340.
- Tüfekçi, Gürbüz. yay. haz., *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998.
- Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti. *Maarif Eminleri 1927 Senesi İctimai Mukarreratı*. b.y.y: Maarif Vekaleti Yayını, b.t.y.
- Ünal, Uğur ve Birbudak, Togay Sekçin. *İstanbul Dârülmualimîni (1848-1924)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2013.

III. Süreli Yayınlar

- Antalya*, 26 Mayıs 1927.
- Antalya*, 3 Temmuz 1927.
- Antalya*, 29 Ağustos 1927
- Cumhuriyet*, 27 Haziran 1927.
- Resmi Antalya*, S. 172, 13 Şubat 1931.
- Resmi Ceride*, S. 533, 15 Kanunuevvel 1926.
- Resmi Ceride*, S. 534, 16 Kanunuevvel 1926.
- TBMM. Zabıt Ceridesi*, Fevkalade İctima, Dördüncü Devre, C. 2, Ondördüncü İnikat, 15. VI. 1931.
- TC. Resmi Gazete*, S. 1838, 2 Temmuz 1931.
- Vakit*, 25 Şubat 1931.

IV. Makaleler

- Ada, Sefer; Baysal, Z. Nurdan; Erkan, Senem Seda Şahenk. “Comparaison Entre les Aplications du Ministere Provincial de la Turquie et les Academies de France.”, *Turkish Studies* 9, 11 (2014): 17-30.
- Deniz, Muzaffer. “Türk Milli Eğitiminde Bir Yerinden Yönetim Örneği: Maarif Eminlikleri.” *Asos Journal* 22 (2016): 109-117.
- Güçlü, Muhammet. “Milli Mücadele Döneminde İzmir’e Doğru Gazetesi Muhabiri Muvahhid Bey’in Akhisar-Afyon İzlenimleri (5-8 Mayıs 1920).”, *İzmir Araştırmaları Dergisi* 2 (2015): 13-38.
- Karauğuz, Tahir. “İsmail Habib Sevük (1892-1954).”, *Türk Büyükleri*: 23: 18, 32.
- Şentürk, Ayşegül. “Mustafa Necati Bey’in Bir Eğitim Projesi: Maarif Eminliği.”, *Belgi* 6 (Yaz 2013/II): 743-754.
- Yücel, M. Serhan. “Trabzon Maarif Eminliği Vilayetlerinde İlköğretim (1926).”, *Karadeniz Araştırmaları*, XX, 80 (2023): 1004-1027.

Extended Abstract

In the 1921 Constitution, it was considered to establish a system of *Maarif Eminliği* (Regions of Educational Administration) in the field of education, just like the establishment of General Inspectorates throughout the country. Since the opening of the Grand National Assembly of Türkiye (TBMM), Mustafa Necati Bey, as a deputy and minister, dedicated many hours to make new educational arrangements. After a long preparation, *Maarif Eminliks* were established in 13 districts including Ankara, Istanbul, Izmir, Thrace, Konya, Antalya, Adana, Sivas, Trabzon, Erzurum, Elaziz, Van, Gaziyayntab with the recommendation of the Ministry of Education and the decree of the Board of Executive Deputies dated 29 August 1926. *Maarif Eminliği* (Educational Administration) is the highest authority of the Ministry of Education in its area. Education, culture, ancient artifacts, various artifacts, statistics and organizing maps were among its duties. *Maarif Eminliks* were abolished by the Law on 29 June 1931, following two major inspection tours undertaken by President Gazi Mustafa Kemal Pasha after the closure of the Free Republican Party. Thus, the *Maarif Eminliği* could be implemented for five years. *Maarif Eminliği*, which was introduced during the ministry of Mustafa Necati Bey, was also implemented for a while during the ministries of Cemal Hüsnü Bey (Taray) and Esat Bey (Sagay) following his unexpected death.

In that study, Antalya *Maarif Eminliği* and the short life stories of the *Maarif Eminleri* (Administrators of Education) worked in Antalya and how they carried out the activities during their period of responsibility are emphasized. There are studies on the implementation of the *Maarif Eminliği* throughout the country by academics such as Ayşegül Şentürk and Muzaffer Deniz. For this reason, only the *eminlik* of Antalya is focused on here. The administrative centre of *Antalya Maarif Eminliği* was Antalya and Burdur and Isparta Provinces were included in its area of responsibility. Edirne Education Director İsmail Habib Bey (Sevük) was a teacher, journalist, and Ankara former Education Director and First-Class General Inspector of the Ministry Ali Rıza Bey (Esen) worked in the *Maarif Eminliği* of Antalya Region ranked first in the sixth and then in the ninth place throughout the country. İsmail Habib Bey worked for about a year. Meanwhile, in addition to his education and training activities, it is seen that he has made some investigations in the provinces of Burdur and Isparta, which are in the same district. Before he got used to his duty, he was appointed to Adana as *Maarif Emini* replacing Ragıb Nureddin on 14 June 1927. Until the *Maarif Eminliks* were abolished, he served as Adana *Maarif Emini* between 1927 and 1931. During Ali Rıza Bey's duty in Antalya, besides his educational works, studies were carried out on the demolition of the Antalya walls by the municipality, identification, and preservation of ancient monuments in the district. When Ali Rıza Bey first

took office, a two-month course for primary school teachers was organised under the responsibility of Primary Education Inspector Niyazi Recep Bey (Aksu). Süleyman Fikri Bey, the Director of the Education Museum under the Antalya *Maarif Eminliği*, was unable to prevent the demolition of the city walls by the Antalya Municipality. There were long discussions and correspondence between the institutions on this issue. In addition, Süleyman Fikri Bey carried out important work in the identification and protection of antiquities within the province. He organised trips to all four corners of the province to identify ancient artefacts and recorded the data he obtained for publication.

Gazi Mustafa Kemal Pasha, who paid a one-day inspection visit to Antalya following the eventful Antalya Municipal elections held in October 1930, sent a telegram from Taşucu to Prime Minister İsmet Pasha on 11 February 1931, stated that administrator Ali Rıza Bey was involved in political affairs and should be dismissed. Ali Rıza Bey served as the *Maarif Emmini* of Antalya between 1927-1931. With the instruction of the Prime Minister İsmet Pasha, Esat Bey, the Deputy Minister of Education, first dismissed him from his position as the Antalya *Maarif Emmini* and transferred him to the Ministry of Education, and then he was appointed as a teacher in a high school. While discussing the abolition of the *Maarif Eminliği* in the Grand National Assembly of Türkiye on 15 June 1931, the Minister of Education stated that two of the thirteen offices were vacant and requested inspectorate positions for eleven of them. It is understood from the speeches that one of the vacant posts was that of *Antalya Maarif Eminliği*. The request of the deputy was not deemed appropriate by the Grand National Assembly of Türkiye. For example, İsmail Habib Bey, *emin* of Adana, was assigned as a Literature Teacher at Galatasaray High School.

This study aims to reveal the activities of the Antalya *Maarif Eminliği* which was within the Educational Administration system implemented between 1926 and 1931 using archival documents, press, official publications, memoires, and research works. The aim is to present the activities of İsmail Habib Bey and Ali Rıza Bey, who served as the *emin* of Antalya, based on archival documents and other sources. This is the first study on the activities of the Antalya *Maarif Eminliği*, which was included in this system implemented in the first years of the Republic, and the subject is discussed within the framework of documents and existing sources. Thus, one more aspect of the history of Antalya education in the Republican period has been clarified. It has been observed that the process of putting modern educational institutions into operation in the country, which started in the Tanzimat period, continued in the Republican period after the Constitutional Monarchy.

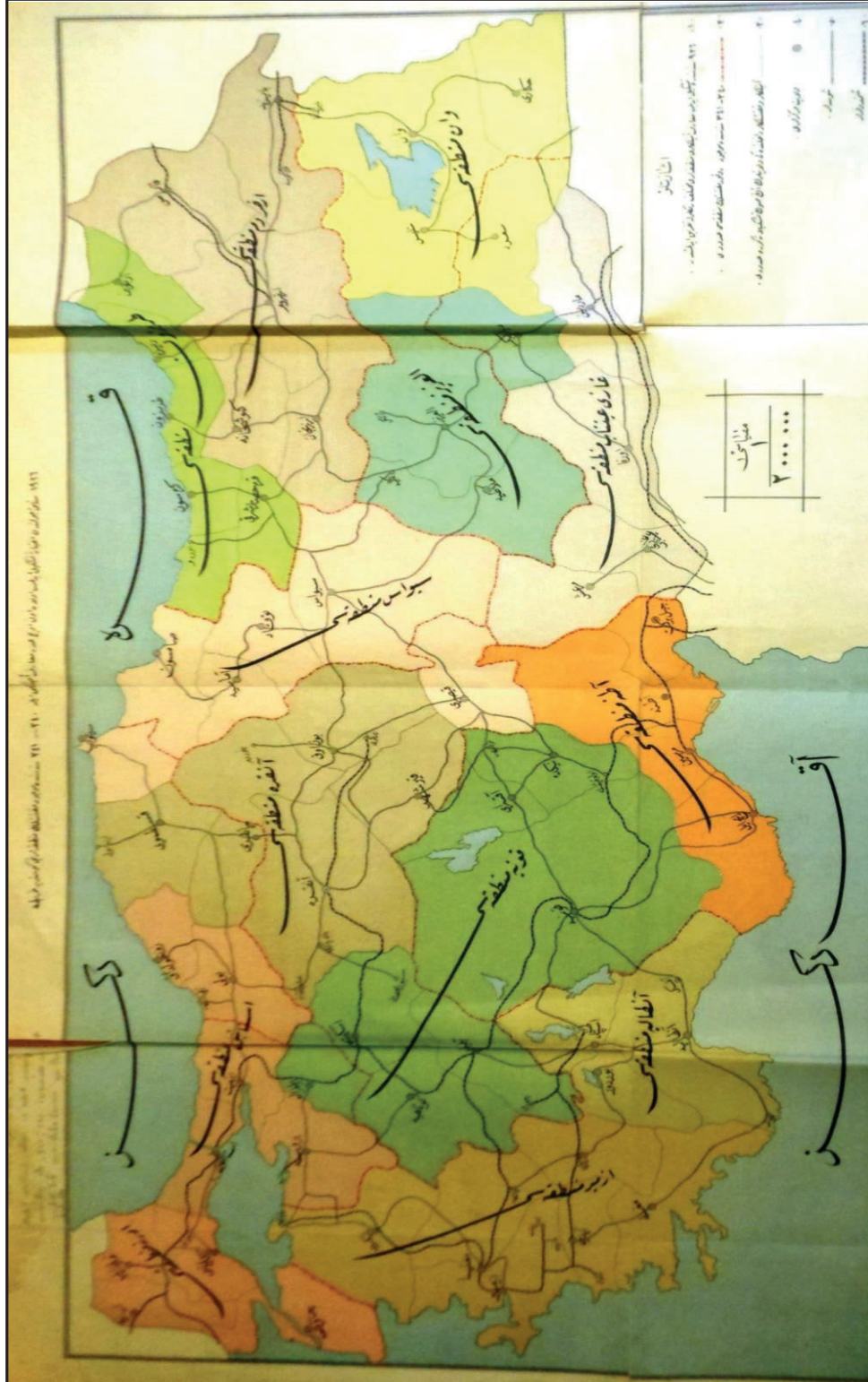
EKLER

EK I: Maarif Eminleri Talimatnamesi'nin İcra Vekilleri Heyeti'nin 29 Ağustos 1926 tarihli İctimaında Kabul Edilen Kararnamesi⁵⁹

سابقہ: ۵۳۳		چاوشانبا
<p>آبونه شراعتی - آقتره ده سنه لکی ۳۰۰ نسخه اعتباریه ۲۵۰ غروش آقنی آقنی ۱۵۰ نسخه اعتباریه ۳۲۵ غروش طبردا بیرون سنه لکی پرست اجری داخل اولدیی حالده ۹۰۰ ، آقنی آقنی ۵۰۰ غروشدر تانه سی ۱۰۰ باره در</p>	<h1 style="font-size: 2em;">رئیس مجلس</h1>	<p>۱۵ کانون اول ۱۹۲۶ اداری و محوری معاملات ایچون مطبوعات مدیریت عمومی سنه رسمی جریده و نشریات مدیریت مراجعت اولو تور تانه سی ۱۰۰ باره در</p>
تأسيس تاريخی : ۷ تشرين اول ۱۳۲۹		
جلد : ۷	تورکیه جمهوریتک رسمی جریده سیدر	سنه ۱۴
<h2 style="font-size: 1.5em;">بویوک ملت مجلسی قرارلی</h2>		
<p>منافع عمومی، منافع اولاده اراضی و املاک، تراضی طرفیند رمزاملره اشتراک صورتیده مباحثه سنک جائز اولدیغی مقنده</p>		
بوسرو : ۲۸۷		
<p>منافع عمومییه متعلق اولوب قانون خصوصنده مذکور اراضی و املاک، استملاک طریقته گیتکدن برین تراضی طرفیتیه و مرابده لره اشتراک صورتیده مباحثه سنک جائز اولدیغی، هیئت عمومی نك اون ایکیجی اجتماعک برنجی جلیسه سنده تقرر ایشدر . ۶ کانون اول ۱۹۲۶</p>		
<h3>تعلیماتنامه</h3>		
<h4>معارف امینلکری تعلیماتنامسی</h4>		
<p>داخلیه وکیل ۰ م جلیل معارف وکیل مصطفی نجاتی صحیه و معاونت اجتماعیه وکیل دوقتور رفیق</p>	<p>خارجیه وکیل دوقتور توفیق رشدی نظمه وکیل بیویج معاونت اجتماعیه وکیل دوقتور رفیق</p>	<p>مالیه وکیل مصطفی عبدالخالق تجارت وکیل مصطفی رسمی</p>
<h4>قرارنام صورتی</h4>		
<p>۲۲ مارت ۱۹۲۶ تاریخلی معارف تشکیلاتی قانونک بکر منجی ماده سی موجبجه تشکیل اولونان معارف امینلکری وظائفی حقنده تنظیم و تودیع ایملش اولان مربوط تعلیماتنامه نك مرعیتیه وضی، معارف و کالتنک ۲۹ آقستوس ۱۹۲۶ تاریخلی و ۱۲۹۳ نومرولو تذکره سیله وقوع اولان تکلیفی اوزرینه، اجرا وکیللری هیئتک ۲۹ آقستوس ۱۹۲۶ تاریخلی اجتماعنده تصویب و قبول اولونمشدر . ۲۹ آقستوس ۱۹۲۶ رئیس جمهور غازی مصطفی کمال</p>		
<p>بحریه وکیل احسان</p>	<p>مدافعه ملیه وکیل امضاده بولونادی</p>	<p>غذلیه وکیل عموداسعد</p>
<p>باش وکیل عمصت</p>		
<h4>معارف امینلکری تعلیماتنامسی</h4>		
<p>ماده ۱ --- تورکیه معارف تشکیلاتی اعتباریه متعدد ولایتلردن مرکب منطفه لره آیریلشدر . منطفه لره عدد و تشکیلاتی کورده چک لزوم اوزرینه معارف و کالتنجه تبدیل ایمله بیلر . منطفه لره خریطه سیله اسمی جدولی اشبوت تعلیماتنامه یه مربوطلدر .</p>		

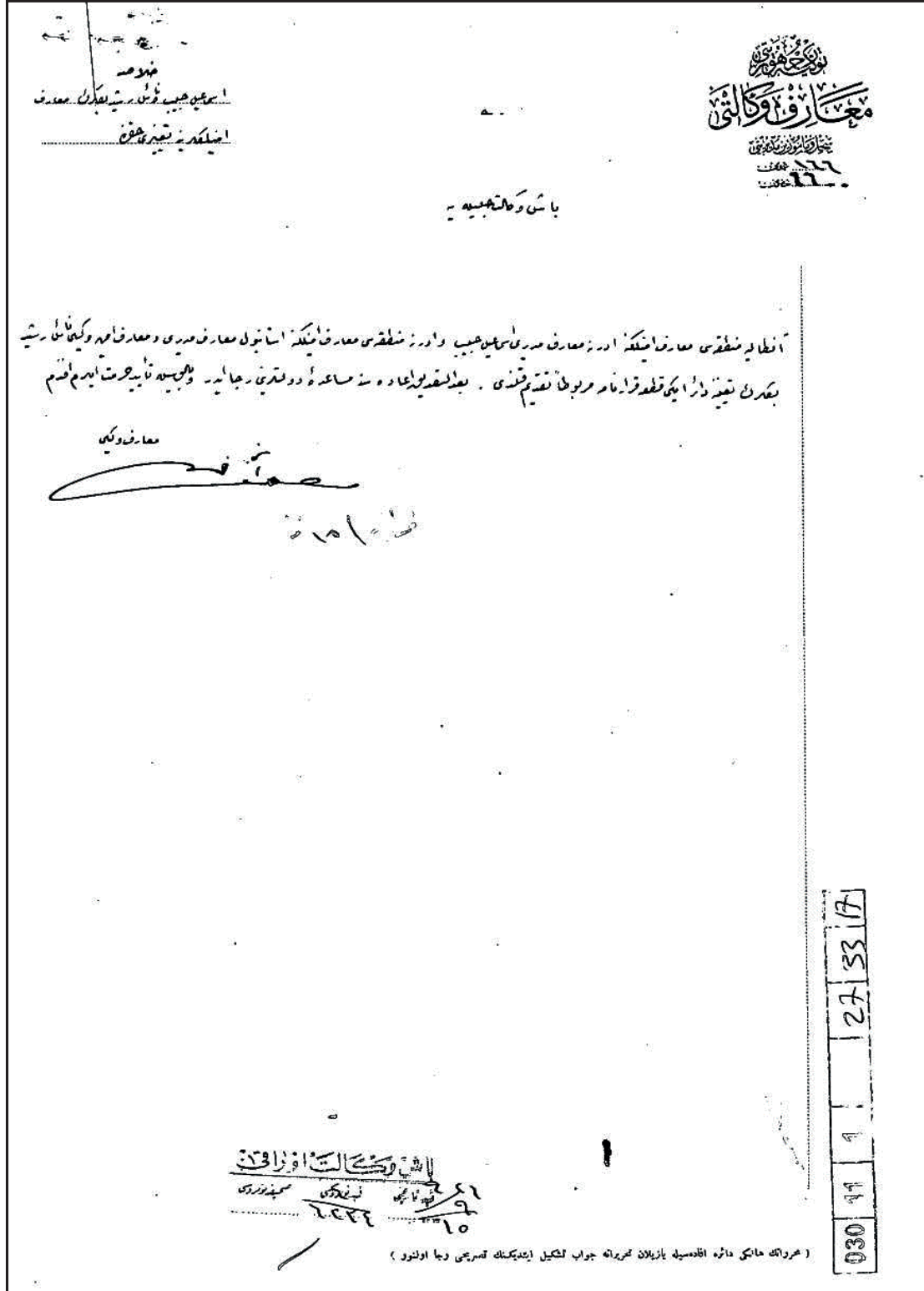
59 Resmi Ceride, S. 533, 15 Kanunuevvel 1926.

EK II: 1926 Yılında Maarif Eminleri Mıntıkasını Gösteren Harita⁶⁰

60 Muzaffer Deniz, "Türk Milli Eğitiminde Bir Yerinden Yönetim Örneği: Maarif Eminlikleri", *Asos Journal*, 22 (Mart 2016): 116.

EK III: Edirne Maarif Müdürü İsmail Habib Bey'in (Sevük) Antalya Maarif Eminliği'ne Atama Kararnamesi⁶¹

61 BCA, 30.11.1.0/27.33.17., 3, 5.

قارنامہ

تعلیم و تربیت
وزارتی

۱- اجزا قازم مخصوص بوجہ تشکیک اولونامہ انطا لیه منطقه سی معارف ایشکله اور نه معارف مدیری سہیل عیب بک تہدیش ابراہیم لہ قہیہ ایشکله .
۲- بوقرار نامہ دن اجراء معارف وکیہ مامور رز .

۱۹۶۶ / ۱۱ / ۱۰
۱۹۶۶ / ۹ / ۲۱

تورکیہ
رئیس جمہوری
غازی

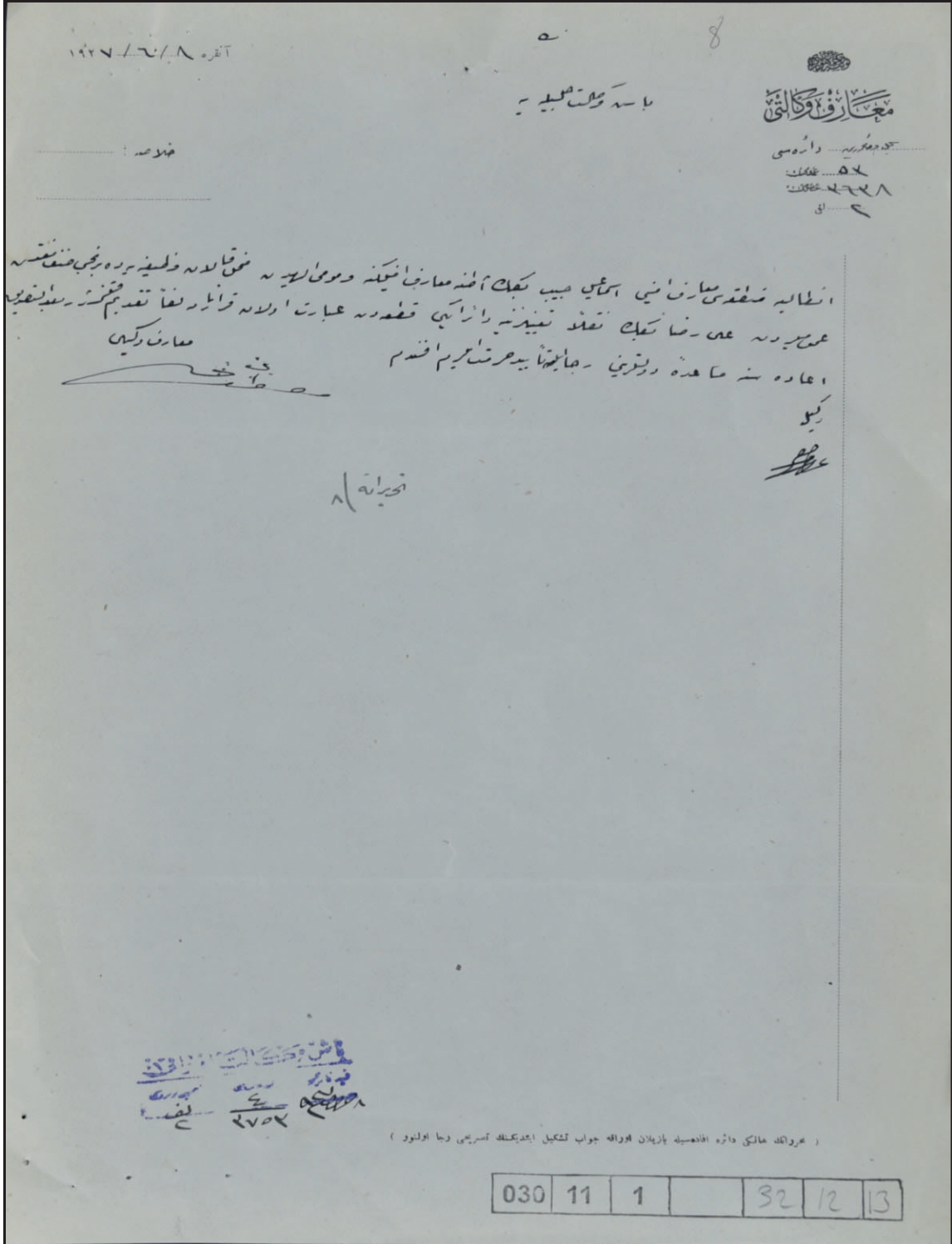
بامہ وکیہ
معارف وکیہ

۳۰۳

030	11	1	27	33	19
-----	----	---	----	----	----

(بحر اولکہ خانکی دائرہ اقادسیلہ یازیلان بحر اولکہ جراب تشکیل ایشکینکله تصدیقی ویا اولتور)

EK IV: Antalya Maarif Emini İsmail Habib Bey'in (Sevük) Adana Maarif Eminliği'ne, Maarif Vekaleti Birinci Sınıf Umumi Müfettişi Ali Rıza Bey'in Antalya Maarif Eminliği'ne Atama Kararnamesi⁶²

62 BCA, 30.11.1.0/32.12.13., 3, 8.

آقره ۱۹۲

مختار و كالتن
داروس
عوت
عوت
لی

موضوع:

۹۹

۱- اذ منطقی معارفی اقب نوردیم کعب ابد تدریسات مدرسون کتب تعقد یعنی سیویولریزیم
منی قالدی مذکور و تصدیق اظالم معارف اینی اسان سبب کعب و موالی ریزیم احمول ریزیم
و تصدیق ریزیم کعبت رجبی صنف مقصدی ریزیم عی ضایع کعب تعقد تصدیق ریزیم مقصد -
۲- برقراری مذکور اقب سبب معارف و کتب مدرسه -

۹۹۷-۶-۱۹

رئیس هیئت مدیره -

باسم هیئت مدیره

صفت هیئت مدیره

هیئت مدیره معارف و کالتن

مختار و كالتن

(محرراتك هانكى دائره افاده سيله يازيلان اوراته جواب تشكيل اينديكنكك تصريحي رجا اولتور)

030	11	1		32	12	13
-----	----	---	--	----	----	----

EK V: 29 Haziran 1931 tarihli Maarif Eminliği'nin Kaldırılması Hakkında Kanun⁶³

KANUNLAR

Maarif Eminliklerinin İlgası Hakkında Kanun

Kanun № : 1834

Kabul tarihi : 29/6/1931

Madde 1 — Maarif teşkilâtına dair olan 22 mart 1926 tarih ve 789 numaralı Kanunun 20 nci maddesi mucibince teşkil edilmiş olan Maarif Eminlikleri lağvolunmuştur.

Madde 2 — Devlet memurları maaşatının tevhit ve teadülüne dair olan 1452 numaralı kanunun ikinci maddesine merbut cetvelin Maarif Vekâletine ait kısmından derece, adet ve maaşları aşağıda yazılı memuriyetler tayyedilmiştir:

Derece	Memuriyetin nev'i	Adet	Maaş
5	Birinci sınıf maarif emini	6	80
6	İkinci » » »	6	70
7	Maaarif emini muavini	1	55
11	Mümeyyiz	13	30
14	Kâtip	29	20
17	»	14	14

Madde 3 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu Kanunun hükmünü icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

30/6/1931

63 TC. Resmi Gazete, S. 1838, 2 Temmuz 1931, 1.